

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

SERBIEN – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 15 maj 2021

I. SAMMANFATTNING

Serbien är en parlamentarisk demokrati med regelbundna val. Det rättsliga ramverket till skydd för de mänskliga rättigheterna har fortsatt att anpassats till att delvis vara i linje med EU-och internationell standard, men det finns brister i genomförandet, och utvecklingen på vissa områden under granskningsperioden är oroande.

Landet leds sedan 2017 av president Aleksandar Vučić som även är partiledare för SNS, landets största parti. Den serbiska demokratin har under SNS styre försvagats och Freedom House kategoriserar numera landet som ”delvis fritt”. International IDEA konstaterar en ”omfattande demokratisk tillbakagång”. Parlaments- och lokalvalen 2020 bojkottades av stora delar av oppositionen.

Landet är sedan 2012 kandidatland till Europeiska unionen. Reformen för att stärka rättsväsendets oberoende har skjutits upp i flera år, vilket har lett till att EU-medlemskapsförhandlingarna har saktat ned.

Rättsväsendet bedöms vara sårbart för politiska påtryckningar.

Korruption genomsyrar flera delar av samhället och utgör ett problem.

Misstankar om högnivåkorruption utreds sällan och straffrihet är vanligt.

Pressfriheten är i praktiken begränsad och påtryckningar mot oberoende media har ökat under senare år. Anklagelser från regeringsföreträdare och regeringstrogna medier mot politiska motståndare, oberoende medier och civilsamhällesorganisationer är ett utbrett problem.

Ett ambitiöst jämställdhetsarbete pågår, inte minst inom politiken, där såväl premiärminister- som centralbankschefsposten innehas av kvinnor. Hälften av ministrarna och cirka 40 procent av parlamentarikerna är kvinnor. Stereotypa uppfattningar om könsroller är dock vanligt förekommande.

Prideparader har kunnat genomföras i Belgrad de senaste åren. Det finns dock alltjämt en utbredd negativ syn på hbtqi-personer i samhället. Personer med funktionsnedsättning och personer som tillhör minoriteter, inte minst romer, är alltjämt diskriminerade, främst vad gäller tillgång till arbete, bostäder, utbildning och hälsovård.

Brott begångna under krigen på 1990-talet kastar fortfarande en skugga över det serbiska samhället. Många fall förblir olösta och nationella juridiska processer har stannat av. Serbien har i några fall vägrat att samarbeta med krigstribunalmekanismen (IRMCT).

Serbiens ekonomi har visat en stabil tillväxt de senaste åren, samtidigt som inkomstklyftorna har fortsatt öka.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Som ett led i EU-medlemskapsförhandlingarna har den serbiska lagstiftningen anpassats till att delvis vara i linje med EU-standard vad gäller rättsstatens principer. De senaste två åren har dock reformtakten stagnerat och utmaningar återstår vad gäller genomförandet. Flera rättsreformer är tänkta att vara en del av en större grundlagsreform, som skjutits upp under flera års tid. Serbien innehar plats 75 av 128 med ett värde på 0,5 i *World Justice Projects Rule of Law Index* för 2020.

Korruptionen är utbredd på flera nivåer i samhället och utgör ett allvarligt problem. Landet hamnade under 2020 på plats 94 av 180 granskade stater, med ett värde på 38/100 i *Transparency International's* index över upplevd korruption. Serbien har även i flera års tid fått kritik från Europarådets antikorrupsionsorgan GRECO för undermålig implementering av GRECO:s 13 rekommendationer för att avpolitisera rättsväsendet och stävja korruption.

Högnivåkorruption tar ofta lång tid att utreda i Serbien. Utredningarna hämmas bland annat av ett politiserat rättsväsende och låg kapacitet vad gäller ekobrottslighet. Rättsprocesser gällande organiserad brottslighet drar ofta ut på tiden.

Ett av huvudskälen till varför Freedom House har nedgraderat Serbien till en så kallad ”delvis fri hybridregim” är att ett flertal uppmärksammade fall av påstådd högnivåkorruption med kopplingar till regeringsföreträdare, även på ministernivå, inte har utretts.

Korruption på lägre nivå är relativt vanligt och mutor förekommer främst mellan medborgare och trafikpolis, inom den offentliga sjukvården samt inom kommunal och statlig service. Antikorrupsionsrådets rekommendationer följs sällan upp av regeringen. Korruption anses vara vanligt förekommande inom näringslivet och i synnerhet gällande offentliga upphandlingar.

I den årliga landrapporten från EU-kommissionen 2020 konstateras att rättsväsendet och tillsynsorganen ofta utsätts för otillbörlig politisk påverkan, framförallt vid anställning, uppsägning och befordran.

Ett inte obetydligt antal funktionärer (domare och medlemmar av det höga domarrådet med flera) utses av parlamentet. Ett flertal regler har skapat förutsättningar för politisk påverkan, exempelvis har nyutnämnda domare haft en treårig provanställning. Utnämningsförfarandet och en undermålig finansieringsmodell har bidragit till domarrådets och det statliga åklagarrådets bristande självständighet.

Det förekommer att ämbetspersoner skiljs från ärenden på godtyckliga grunder.

En viktig milstolpe i EU-medlemskapsförhandlingarna har varit antagandet av en ny grundlag som ska säkra rättsväsendets oberoende. I juni 2021 antog parlamentet regeringens förslag på grundlagsändringar som bland annat behandlar förfarandet vid utnämning av domare, domstolsordförande, åklagare samt medlemmar i det höga domarrådet och åklagarrådet. Förslaget har fått kritik från domar- och

åklagarorganisationerna, som menar att den politiska påverkan i själva verket endast omfördelas och maskeras.

Det allmänna Ombudsmannaämbetet fokuserar på frågor som rör jämställdhet och barnets rättigheter samt rättigheter för personer som tillhör minoriteter och personer med funktionsnedsättning samt frihetsberövade. De flesta anmälningar som Ombudsmannen hanterar rör domstolarnas arbete. I ett flertal fall har Ombudsmannen riktat kritik mot myndighetsbeslut och föreslagit åtgärder, som dock har ignorerats av såväl åklagare som parlament. Ombudsmannafunktionen har, likt många andra institutioner, utsatts för omfattande politisk press. Bland annat har mer regeringsvänliga tjänstemän tillsatts på poster i organisationen.

Serbien har en förhållandevis modern och välfungerande lagstiftning gällande tillgång till allmänna handlingar. Allmänheten har rätt att av myndigheter begära ut handlingar som anses vara av allmänt intresse. Dock efterlevs inte lagstiftningen alltid fullt ut, trots beslut av det särskilda Ombudsmannakontoret för information av allmänt intresse och skydd av personuppgifter, som har till uppgift att övervaka genomförandet av lagen. Ombudsmannakontoret fick under 2020 nästan dubbelt så många förfrågningar och klagomål som 2019. Detta berodde huvudsakligen på undantagstillståndet som infördes med anledning av pandemin. Undantagstillståndet följdes av utgångsförbud och begränsningar i rörelsefriheten.

Rättssäkerhet

Rättssäkerheten kan överlag beskrivas som relativt svag, men under viss förbättring. I EU-medlemsskapsförhandlingarna med Serbien har särskilt stor vikt lagts vid frågor gällande rättsstatens principer. Omfattande handlingsplaner har upprättats för att råda bot på problemen, men genomförandet återstår.

Rättsliga avgöranden verkställs överlag, men det förekommer att politiskt prioriterade fall hamnar före i kön, medan andra fall har en tendens att dra ut på tiden. Alternativa medlingsmetoder har börjat användas, men rätten till prövning inom rimlig tid anses fortfarande vara bristfälligt uppfyllt. Det förekommer att Europadomstolens domar inte verkställs. Skadestånd

till enskilda vid kränkningar av Europakonventionen brukar utbetalas skyndsamt, men anpassning av lagar och praxis ligger efter.

Grundläggande rättsprinciper, såsom maxtider för häktning, framläggande av bevis och rätten att höras överträds emellanåt, utan konsekvenser. Systemet med ”skuldfängelse”, som tillämpas mot den som inte kan betala sina skulder till staten, kvarstår alltjämt.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Brott begångna under krigen i samband med Jugoslaviens upplösning kastar fortfarande en skugga över det serbiska samhället.

I EU-närmandeprocessen ingår samarbete med den Internationella krigsförbrytartribunalen för forna Jugoslavien (ICTY) i Haag. ICTY fördes i december 2017 över till den Internationella avvecklingsmekanismen för FN:s brottmålstribunaler IRMCT. Samarbetet har främst skett genom utlämning av de efterlysta krigsförbrytarna Radovan Karadžić, Ratko Mladić och Goran Hadžić.

Många i Serbien är kritiskt inställda till ICTY och anser att domstolen har varit partisk. IRMCT har rapporterat till FN:s generalförsamling att Serbien inte samarbetar i frågan om utlämningen av tre medlemmar i det Radikala partiet (SRS) som anklagas för övergrepp i rättssak (domstolstrots och hot mot vittnen).

Sedan utlämningarna av Mladić och Hadžić har mycket av den internationella press som fanns på Serbien att göra upp med sitt förflutna försvunnit. För närvarande pågår 18 rättsprocesser gällande krigsbrott, men ingen högt uppsatt militärledare står åtalad och processerna bedrivs ineffektivt och utan större engagemang från åklagarhåll.

Viss glorifiering av personer som har dömts för krigsbrott förekommer, av såväl regeringsföreträdare, som på offentliga platser. Dock görs vissa framsteg; inte minst när dåvarande premiärminister Vučić, som förste serbiske premiärminister 2015 deltog i åminnelsen av folkmordet i Srebrenica, en symboliskt viktig handling.

Straffrihet kan anses förekomma när det gäller högnivåkorruption. Ett stort antal korruptionsaffärer har avslöjats av grävande journalister de senaste åren, med i princip icke-existerande påföljder och passiva åklagare.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Serbien är en parlamentarisk demokrati. Samtliga medborgare över 18 år har rätt att rösta i regelbundna val. De politiska institutionerna regleras i grundlagen från 2006, vilken tillkom efter att statsunionen med Montenegro upplöstes.

Presidenten är statschef och överbefälhavare, samt föreslår kandidater till posterna som regeringschef och ett flertal andra ämbetsinnehavare.

Enligt lag ska partiernas vallistor utgöras av minst 40 procent av det underrepresenterade könet. Dagens parlament består av 39,2 procent kvinnor, motsvarande 98 mandat. Av regeringens 23 ministrar är tio kvinnor (inklusive premiärministern Ana Brnabić).

Parlamentet, med sammanlagt 250 platser, väljs vart fjärde år och mandaten fördelas proportionellt. Det senaste parlamentsvalet hölls i juni 2020 och presidentval genomfördes i april 2017. Troligtvis kommer president-, parlaments och lokalval hållas i april 2022.

Det finns totalt 131 registrerade politiska partier i Serbien, varav 72 företräder nationella minoriteter. För dessa gäller inte den ordinarie treprocentsspärren (gränsen sänktes från fem till tre procent inför det senaste parlamentsvalet) till parlamentet.

Endast sex av 168 kommuner styrs av oppositionspartier. Det senaste parlamentsvalet bojkottades av stora delar av oppositionen då denna ansåg att förutsättningar för fria och rättvisa val saknades. Regeringspartiet SNS fick 60,7 procent av rösterna och bildade en koalition med Socialistpartiet och det högerkonservativa SPAS (numera införlivat i SNS). Inga andra partier kom över treprocentsspärren. I dagsläget finns inga oppositionspartier representerade i parlamentet.

Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa, OSSE:s, kontor för demokrati- och MR-frågor (ODIHR) skickade på grund av pandemin en mindre valövervakningsmission till valet 2020 än planerat. I slutrapporten konstaterades att de regeringsbärande partierna hade ett övertag, bland annat genom regeringens dominans i massmedia. Medierapporteringen i kanaler med nationell räckvidd bedömdes som påtagligt obalanserad till det regeringsbärande partiets fördel, vilket kombinerat med oppositionens bojkott ledde till begränsad debatt och färre policyalternativ. Även de pandemirelaterade nedstängningarna med begränsad samlings- och rörelsefrihet under stora delar av våren 2020 bedöms ha gett de regeringsbärande partierna ett övertag.

Kritik har riktats mot hanteringen av klagomål i samband med valet samt mot oegentligheter vid rösträkningen. Cirka 48 procent av befolkningen röstade i parlamentsvalet (en nedgång med cirka åtta procent jämfört med föregående val) samt 54 procent i presidentvalet.

I april 2020 stängde Twitter ner 8 558 konton som bedrev så kallade icke-autentiska samordnade aktiviteter å det regeringsbärande partiets vägnar.

Det serbiska parlamentet är förhållandevis aktivt på lagstiftningsområdet. Serbien har dock fått kritik från EU-kommissionen för att alltför ofta snabbbehandla antagandet av lagar utan debatt. På senare tid har debatterna ökat i antal, men de brister ofta i substans då oppositionen inte finns representerad i parlamentet.

Det senaste året har högt uppsatta individer inom det regeringsbärande partiet använt parlamentet för att attackera och svartmåla undersökande journalister och civilsamhällesorganisationer. Detta har skett utan påföljd i strid mot existerande uppförandekod.

Parlamentets kontroll över säkerhetsstrukturerna, bland annat militär, polis och säkerhetstjänster, är svag. Utskotten saknar inflytande och resurser, något som kritiserats av EU-kommissionen. Kritik har framförts gällande parlamentets lojala och följsamma relation till regeringen.

Det civila samhällets utrymme

Serbien har ett levande och aktivt civilsamhälle som tillåts verka fritt. Det finns ett stort antal fackföreningar, branschorganisationer, religiösa samfund, nationella minoritetsråd och politiska partier.

Medborgarinitiativ är relativt vanliga och sätter press på myndigheterna i för allmänheten viktiga frågor.

Civilsamhällsorganisationerna står ofta inför ekonomiska utmaningar, men det finns ingen lagstiftning som försvårar deras finansiering. Många organisationer är dock beroende av utländsk finansiering.

Så kallade GONGOs (*government-operated non-governmental organisations*, det vill säga organisationer som presenteras som oberoende, trots att de styrs av staten) blir allt vanligare. Dessa tilldelas offentliga budgetmedel som avsatts för det civila samhället, och får politiskt stöd, exempelvis genom att ministrar deltar vid konferenser.

I juli 2020 beordrade finansministeriet en särskild kontroll av 37 civilsamhällsorganisationers transaktionshistorik, med motiveringen att det var ett steg i kampen mot pengatvätt och terrorismfinansiering. Organisationerna ifråga arbetar huvudsakligen med grävande journalistik, media och filantropi, och ett stort antal av dessa får även svenskt stöd.

I den senaste årsrapporten från EU-kommissionen konstateras att inga framsteg skett vad gäller civilsamhällets möjligheter att agera självständigt, eller vad gäller dess utveckling och finansiering. Det saknas både en handlingsplan och en strategi för detta.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr är förbjudet enligt lag, men enligt Europarådet finns det framförallt inom polisen en praxis att tvinga fram erkännanden med hjälp av olika tortyrklassade metoder. Ombudsmannakontoret i Serbien, som fungerar som en nationell förebyggande mekanism för tortyr, menar att systematisk tortyr inte förekommer i landet.

Förhållandena på fängelser har förbättrats, men är ännu inte tillfredsställande. Enligt Europarådet är trängsel ett betydande problem. Belägningsgraden för 2020 var 107 procent. Korruption, våld, drogmissbruk, undermålig kost och bristande läkarvård är problem som rapporteras utöver överbeläggningen. Serbien har 160 interner per 100 000 invånare, vilket är mer än det europeiska genomsnittet på 103. Villkorliga domar förekommer och alternativa straffformer har börjat tillämpas.

EU-kommissionen har kritiserat polisens häktningsförfarande och avsaknaden av såväl interna som oberoende översynsmekanismer. Flera fall av polisiärt övervåld har uppmärksammats i samband med gripanden och häktningar, men utreds sällan. Ett uppmärksammat fall skedde under demonstrationerna mot planerade pandemirestriktioner sommaren 2020, där en video av polisiärt våld mot sittande åskådare spreds i sociala medier. Enligt Ombudsmannen var agerandet inte i strid med regelverket.

Få fall av människohandel har lett till åtal, trots att Serbien är ett ursprungs-, transit- och destinationsland för människohandel. Huvuddelen av de som utsätts för människohandel i Serbien är kvinnor och flickor som utnyttjas för sexuella ändamål. Att sälja och köpa sexuella tjänster är olagligt, men förekommer, vilket även gäller tvångsgifte och tvångstiggeri. Personer som tillhör landets romska minoritet är särskilt utsatta. Utnyttjandet av arbetskraft, huvudsakligen serbiska män utomlands, har ökat. Det finns överlag ett stort behov av att bättre identifiera offer för människohandel.

Dödsstraff

Dödsstraffet avskaffades i Serbien 2001.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Den serbiska grundlagen garanterar alla människors rätt till frihet och personlig säkerhet. Frihetsberövade har rätt att omedelbart upplysas om varför de hålls kvar och vad de står anklagade för samt att få lagligheten av frihetsberövandet prövad. Det förekommer dock att lagstadgade maxgränser för häktningstider överskrids utan konsekvenser.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Yttrande- och tryckfrihet garanteras i grundlagen, men medias oberoende är kringskuret. Mediefriheten har försämrats flera år i rad. 2020 placerade sig landet på plats 93 av 180 i *Reportrar utan gränsers* pressfrihetsindex.

Regeringsvänliga medier sprider systematiskt desinformation och attackerar oppositionella. Regeringskritisk media utsätts med jämna mellanrum för ogrundade skatteinspektioner och trakasserier från statsmaktens sida. Staten har, som en av de största finansörerna av reklam, kritiserats för att gynna regeringsvänliga medier. Detta, i samband med kommersiella svårigheter för mediebranschen, har lett till självcensur bland redaktörer och journalister av rädsla för repressalier och strypta annonsintäkter.

Den serbiska regeringen och presidenten har vid ett flertal tillfällen anklagat grävande journalister från portalerna *Balkan Investigative Journalism Network*, *Juzne Vesti* och *KRIK* för att vara utländskt finansierade agenter som motarbetar regeringen. OSSE:s mediefrihetsrepresentant har uttryckt oro över de ekonomiska och politiska påtryckningar, och de hot och det fysiskt våld, som journalister utsätts för. EU-kommissionen har kritiserat myndigheter och rättssystemet för att inte vidta tillräckliga åtgärder för att lagföra förövarna. Ett uppmärksammat mål gällde borgmästaren i Belgrad-förorten Grocka som dömdes till fyra års fängelse för anstiftan till mordbrand, sedan han hade betalat två personer för att tända eld på en undersökande journals bostad medan vederbörande låg och sov i bostaden.

2015 antogs nya lagar i syfte att öka mediernas självständighet och privatisera statligt ägda medier. EU-kommissionen bedömer att lagarna inte har genomförts i tillräcklig utsträckning samt att privatiseringen av statligt ägda medier inte har lett till större transparens av ägarstrukturen i mediasektorn. Myndigheten som ansvarar för digitala medier saknar tillräcklig bemanning och har kritiserats för bristande självständighet. På internet anses yttrandefriheten inte vara hotad.

En ny mediestrategi antogs i början av 2020, efter att ha skjutits upp i flera års tid. En statligt initierad arbetsgrupp som ska stärka journalisters säkerhet har upprättats. Ett betydande antal organisationer lämnade arbetsgruppen i mars 2021 efter att regeringsföreträdare anklagat *KRIK* för att vara språkrör för en kriminell grupp, vilket ansågs försätta journalisterna i livsfara.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfriheterna respekteras och lagstiftningen är i linje med EU-standard. Demonstrationer tillåts och det finns ett stort antal föreningar, politiska och fackliga organisationer samt religiösa samfund.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfriheten är lagstadgad och den enskilde individens religions- och övertygelsefrihet respekteras generellt. Den serbisk-ortodoxa kyrkan har en dominerande ställning i samhället. Trots att kyrka och stat är separerade i grundlagen fungerar den serbisk-ortodoxa kyrkan i praktiken som en statskyrka, som finansieras och administreras av justitieministeriet. Kyrkolagen favoriserar den serbisk-ortodoxa kyrkan genom att göra skillnad mellan trossamfund och traditionella kyrkor, där de senare bland annat får skatteförmåner och andra privilegier.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Serbien har ratificerat ILO:s åtta kärnkonventioner.

Arbetstagare, med undantag av domare, åklagare, militär och polis, har rätt att fritt bilda och ansluta sig till fackföreningar. En arbetsmarknadslag reglerar arbetstagares rättigheter och arbetsgivares skyldigheter. Lagen inbegriper flera föreskrifter som ska förhindra att vissa kategorier av arbetstagare sägs upp, såsom gravida och föräldralediga kvinnor. Lagen förbjuder också diskriminering och sexuella trakasserier i arbetslivet.

Även anti-diskrimineringslagen förbjuder uttryckligen arbetsrelaterad diskriminering. Trots detta förekommer diskriminering och det

förekommer att uppsägningar sker på oklara grunder utan förvarning. 59 procent av alla som slutför en högskoleutbildning är kvinnor, men de tjänar i snitt 8,8 procent mindre än männen. En kommissionär för jämställdhet finns och har en respekterad roll, men saknar verktyg för att tillse att lagar efterföljs.

Sysselsättningsgraden bland högutbildade kvinnor är 65,9 procent, att jämföra med 65,6 procent bland män. Bland gymnasieutbildade arbetar 45 procent av kvinnorna och 60 procent av männen. Bland lågutbildade arbetar endast 20 procent av kvinnorna och 40 procent av männen.

Den officiella arbetslösheten uppgår till cirka 11,1 procent och har under de senaste åren uppvisat en nedåtgående trend, som dock bröts under coronapandemin. Ungdomsarbetslösheten har gradvis minskat och ligger på 22,2 procent. Arbetslösheten är betydligt högre i de ekonomiskt eftersatta östra och södra delarna av landet.

Arbetsveckan är 40 timmar. Genomsnittslönen uppgick i juni 2021 till cirka 533 euro netto per månad. Det förekommer inte sällan att skatt och arbetsgivaravgifter endast betalas för lagstadgad minimilön, samt att överskjutande del betalas ut svart. Internationella företag upprätthåller vanligtvis relativt goda arbetsvillkor och rättigheter för de anställda.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Hälso- och sjukvårdssektorn har varit under stort tryck under coronapandemin. Budgeten för hälso- och sjukvårdssektorn fördubblades 2020 jämfört med året innan, dock med begränsad transparens. Tre särskilda covid-sjukhus har byggts och ett flertal äldre sjukhus renoveras.

Serbien införskaffade och distribuerade covid-vaccin tidigt, men förefaller ha nått en stagnerande nivå på cirka 50 procents vaccinationstäckning. Resterande del av befolkningen har ännu inte aktivt valt att inte vaccinera sig. Samtidigt som man officiellt har lyckats hålla nere de pandemirelaterade dödstalen (7 030 registrerade dödsfall totalt i slutet av juni 2021) har överdödligheten ökat markant. Enligt *The Economist* befinner sig Serbien på femte plats i världen över länder med högst överdödlighet, med 30 210 fler dödsfall än snittet över de senaste fem åren.

Tillgången till subventionerad hälso- och sjukvård är begränsad. Samtidigt finns det gott om privatkliniker för de som har råd. Drygt tio procent av Serbiens BNP spenderas under ett normalår på hälsovård, vilket är i linje med EU-snittet. Nästan hälften (42,5 procent) av sjukvårdsutgifterna täcks av egenavgifter, vilket är en jämförelsevis hög siffra globalt sett.

Hälsovårdssektorn anses tillhöra en av de mest korrupta samhällssektorerna. Väntetiderna för behandlingar är långa och patienter måste i många fall betala mutor för att få adekvat vård. Tre fjärdedelar av serberna anser att vården är den näst mest korrupta sektorn i landet, efter de politiska partierna. EU-kommissionen uttrycker fortsatt stor oro för korruptionen, bristen på medicinsk och administrativ personal i primärvården samt bristfällig tillgång till vård för personer som tillhör utsatta grupper.

Den genomsnittliga livslängden är 76 år (78,6 för kvinnor och 73,4 år för män) och spädbarnsdödligheten uppgår till 4,8 dödsfall av 1 000 levande födda. Mödradödligheten är enligt UNICEF cirka tolv per 100 000 födselar.

Abort är tillåtet upp till tionde graviditetsveckan och kostnaden täcks av den allmänna sjukförsäkringen. Aborter i senare skeden är tillåtna under särskilda omständigheter. Sex- och samlevnadsundervisning har ännu inte införts i skolan, även om pilotprojekt har initierats på vissa håll. Preventivmedel finns tillgängliga på apotek och i butiker.

Landet har omfattande miljöproblem i form av industriell nedsmutsning och luft- och vattenföroreningar. Vintertid är föroreningarna värre än i Kina och Indien, enligt FN:s miljöprogram UNEP. Åtgärder planeras inom ramen för EU-förhandlingarna med fokus på vattenförsörjning, avfalls- och avloppsvattenhantering, liksom industriella föroreningar. Endast tio procent av avfallsvattnet renas, och bara fem procent av avfall och skräp återvinns. I vissa områden har bristande tillgång till rent dricksvatten lett till spridning av sjukdomar.

Rätten till utbildning

Skolgången är obligatorisk och kostnadsfri upp till 15 års ålder. I praktiken måste alla skolbarn köpa egna läromedel. Cirka 18 procent av

befolkningen har inte slutfört grundskolan. Ungefär två procent är analfabeter, framförallt äldre personer i sydöstra Serbien.

Under pandemin infördes tillfällig online-undervisning för grund- och gymnasieskolor med viss framgång. Alla medborgare har lika rätt till avgiftsbelagda studier på hög nivå. Staten erbjuder kostnadsfri utbildning för studenter med särskilt goda studieresultat.

Mellan 35 och 60 procent av alla barn från den romska minoriteten uppskattas inte gå i skolan och mer än 60 procent slutför inte grundskolan. Många barn registreras inte vid födseln och saknar identitetshandlingar, vilket försvårar skolgång. OSSE har genomfört projekt för att minska avhoppet från skolan med mobila arbetsgrupper bestående av pedagogikassistenter och mentorer.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

I UNDP:s index över mänsklig utveckling för 2020 hamnar Serbien på 64:e plats av 187 länder.

De senaste trettio åren har en gradvis ökning av levnadsstandarden skett, och den förväntade livslängden idag är fyra och ett halvt år längre än 1990. Landet präglas av en ojämn utveckling, där den södra delen är fattigare än den norra. Enligt indexet klassificeras 0,3 procent av befolkningen som multidimensionellt fattiga, och 3,4 procent anses vara i riskzonen för multidimensionell fattigdom. Personer över 65 år (ca en miljon människor) är en utsatt grupp då en genomsnittspension uppgår till cirka 250 euro per månad. Runt en tredjedel av alla pensionärer uppges ha en pension som knappt överstiger 125 euro per månad.

Personer som tillhör marginaliserade grupper, som flyktingar och romer, lever inte sällan i osanitära och undermåliga bostäder. Enligt OSSE finns det cirka 583 romska bosättningar fördelade på 120 av Serbiens 169 kommuner. Grundläggande infrastruktur, som bland annat tillgång till rent vatten, saknas ofta. Personerna som bor i bosättningarna saknar ofta identitetshandlingar och därmed sociala förmåner.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Kvinnor har samma lagstadgade rättigheter som män, inklusive inom familjerätten, äganderätten och arbetsrätten. Trots det förekommer alltför stora löneskillnader mellan kvinnor och män för likvärdigt arbete. En ny jämställdhetslagstiftning antogs i maj 2021 i syfte att förbättra kvinnors position inom alla områden i samhället.

Enligt UNDP har varannan kvinna i Serbien utsatts för någon form av våld, i de flesta fall av en make eller partner. År 2020 dödades 44 kvinnor, varav 26 av en närstående. Endast omkring tio procent av fallen anmäls. På senare tid har medvetenheten kring problematiken ökat. Fler fall har lett till åtal, och antalet kontakt- och besöksförbud har ökat. Det finns lokala hjälptelefoner och ideellt drivna kvinnojourer.

Det saknas särskilda mottagningar för kvinnor som utsatts för sexuellt våld. Lagstiftningen mot sexuellt våld skärptes 2016, och poliser och andra aktörer inom rättsväsendet har genomgått utbildningar för att bättre hantera den här typen av brott samt bemöta de utsatta. Det sker ett förbättringsarbete gällande bevishandlingen inom sjukvården. En handlingsplan för implementeringen av FN:s resolution 1325 har antagits av parlamentet. Tack vare svenskt stöd har särskilda förhörssrum för offer för sexuellt våld inrättats på ett stort antal polisstationer. Det är dock fortfarande vanligt att poliserna som leder förhören inte har utbildats i att bemöta offer som tillhör sexuella eller nationella minoriteter.

Könsstereotypa uppfattningar utgör fortsatt ett hinder för jämställdhet. Problemen är större på landsbygden och i mindre städer. Romska kvinnor lever ofta under svåra förhållanden och utsätts för dubbel diskriminering på grund av kön och etnisk tillhörighet. Endast en liten andel av de romska kvinnorna avslutar grundskolan och många blir bortgifta vid tidig ålder trots att serbisk lagstiftning endast tillåter giftermål från 18 års ålder.

Serbien införde 2016 som enda land utanför EU ett jämställdhetsindex som har tagits fram av det europeiska jämställdhetsinstitutet EIGE. Indexet mäter sex områden: kunskap, arbete, pengar, hälsa, tid, makt och

två delområden; våld och flerdimensionell ojämlikhet. Serbien har i den senaste upplagan av indexet (2018) fått 55,8 av 100, medan EU-snittet ligger på 67,4. Störst framsteg har gjorts inom områdena makt och beslutsfattande; ett resultat av införandet av kvotering i politiken, som innebär att minst 40 procent av parlamentarikerna måste vara kvinnor.

Barnets rättigheter

Barnkonventionen samt två av de tillhörande protokollen är införlivade i nationell lagstiftning.

Ombudsmannakontoret överser tillämpningen av lagstiftningen inom detta område. Myndighetsåldern är 18 år och straffbarhetsåldern är 14 år. Barn får inte värvas till väpnade styrkor.

Familjelagen stipulerar barnets rättigheter samt reglerar förhållandet mellan barn och förälder, definierar moder- och faderskap och fastslår föräldrars ansvar för barnet.

I den serbiska lagstiftningen finns inget explicit förbud mot barnaga. Enligt Unicef utsätts 42 procent av alla barn mellan fem och 14 år för fysisk bestraffning och 30 procent lever i fattigdom.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Grundlagen fastställer grundläggande rättigheter för personer som tillhör nationella minoriteter, inklusive vissa kultur- och språkrättigheter. Det finns också annan lagstiftning om minoriteters rättigheter och om användandet av minoritetsspråk. De största minoritetsgrupperna i Serbien är ungrare, bosnjaker (muslimska slaver), romer, kroater och albaner.

Etniska minoritetsgrupper har möjlighet att organisera sig i nationella minoritetsråd, som enligt lag möjliggör deltagande i offentligt beslutsfattande och som påbjuder visst självstyre inom områdena språk, utbildning, information och kultur. Det finns idag 21 minoritetsråd. Kontoret för mänskliga- och minoritetsrättigheter ansvarar för koordineringen av deras gemensamma arbete.

Personer som upplever sig ha blivit diskriminerade kan vända sig till jämställdhetskommisionären, vars avgöranden dock ej är bindande för myndigheterna.

Enligt den senaste folkräkningen 2011 bor cirka 148 000 romer i Serbien. Siffrorna är dock högst osäkra då många saknar identitetshandlingar som kan styrka medborgarskap. Civilsamhällesorganisationer bedömer att det i själva verket rör sig om cirka 550 000 romer. En ny folkräkning planeras hållas i oktober 2022.

Många romer saknar kunskap om sina rättigheter och behandlas ofta som andra klassens medborgare. De lever i ett tydligt utanförskap, och diskrimineras på arbetsmarknaden, i sjukvården och i utbildningsväsendet.

En nationell strategi för social inkludering av romer antogs i mars 2016 för perioden 2016–2025. Strategin identifierar utbildning, bostäder, sysselsättning, hälsovård och social trygghet som prioriterade områden.

I Sandzak-regionen i sydvästra Serbien finns en betydande bosnjakisk minoritet, som likt den albanska minoriteten i södra Serbien (Presevodalen) ofta anser sig vara orättvist behandlad från regeringshåll.

Hbtqi-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Sexuell läggning finns inte med bland de otillåtna grunder för diskriminering som listas i grundlagen. Anti-diskrimineringslagen förbjuder dock uttryckligen diskriminering på grund av sexuell läggning.

Hatbrott lagförs sällan. Domstolarna förefaller uppvisa en ovilja mot att tydligt kategorisera dessa brott, vilket kan ge en missvisande bild av problemets omfattning. Polis och företrädare för rättsväsendet utbildas i hur de ska bemöta våld och hot mot hbtqi-personer.

Sedan 2014 har Prideparader anordnats obehindrat och ett permanent Pride-infocenter finns i centrala Belgrad. 2022 kommer Europride anordnas i Belgrad.

Det saknas alltså lagstiftning som gör det möjligt för hbtqi-personer att ingå registrerat partnerskap, gifta sig eller adoptera, men det är troligt att lagstiftning gällande registrering av partnerskap kan antas i närtid. Transpersoner är särskilt utsatta för våld och stigmatisering. För att transpersoner ska få persondokument som överensstämmer med deras könsidentitet krävs att de genomgår medicinsk könskorrigering. Könskorrigering finansieras till 65 procent av den serbiska staten.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Serbien antog en ny asyllag 2018, som anses vara i linje med EU-standard.

Under 2015 reste en miljon flyktingar och migranter genom Serbien. När Ungern stängde sin gräns mot Serbien försvårades passagen in i EU vilket ledde till stora humanitära utmaningar. Under 2017 passerade cirka 10 000 flyktingar genom Serbien och i dagsläget befinner sig cirka 4 000 i landet. EU skrev i juni 2021 under ett nytt migrationssamarbetsavtal med Serbien värt 2,5 miljoner EUR. Serbien är fortfarande central för migrationsrutten genom västra Balkan och landet har 15–18 mottagningscenter.

Mottagningsförhållandena anses hålla relativt god standard även om det finns utrymme för förbättringar. Serbien har i samarbete med UNHCR och WHO covidvaccinerat samtliga migranter som under våren 2021 har vistats på mottagningscenter.

Under 2020 förhindrades 38 000 försök till olaglig gränspassage och endast 145 personer sökte asyl i Serbien. Serbiens förmåga att återföra migranter till deras ursprungsländer är ytterst begränsad. Europadomstolen har i en dom konstaterat att Serbien inte är att anse som säkert tredjeland på grund av risken att personer utvisas till länder där de riskerar dödsstraff, tortyr eller annan omänsklig behandling.

Serbien tog under 1990-talet emot ett stort antal internflyktingar på grund av kriget i regionen. De flesta har integrerats väl i samhället. Siffrorna varierar dock beroende om undersökningarna genomförts av statliga eller icke-statliga organisationer.

Antalet internflyktingar från Kosovo beräknas till 203 140 personer. Antalet flyktingar från Kroatien och Bosnien och Hercegovina uppgår till

35 300 personer. Siffrorna baseras dock på mätningar från år 2000. Sedan dess har många integrerats i samhället eller flyttat till utlandet och därmed förlorat sin internflyktingstatus även om de har återvänt till Serbien. Internflyktingar ska enligt lag ha samma sociala rättigheter som resten av befolkningen, men nekas ibland detta då de saknar nödvändiga dokument.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Serbien har en lag som föreskriver böter för diskriminering av personer med funktionsnedsättning vad gäller tillgång till förskola, skola, universitet, anställning och allmänna kommunikationsmedel. Anti-diskrimineringslagen underlättar vidare för personer med funktionsnedsättning att hävda sina rättigheter i domstol. Trots vissa framsteg utsätts personer med funktionsnedsättning fortfarande för diskriminering, främst i arbetslivet och i tillgången till utbildning och hälsovård.

Tillgängligheten i offentliga miljöer är låg, men vissa förbättringar sker. Företag uppmuntras via olika belöningssystem att anställa personer med funktionsnedsättning, med begränsad framgång. Situationen för barn och vuxna med psykiska funktionsnedsättningar har inte förbättrats. Institutionalisering är vanligt.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Serbien.

Svenskt stöd till Serbien inleddes 1998 i form av humanitärt bistånd efter åren av konflikt på västra Balkan och har sedan dess övergått till ett mer långsiktigt utvecklingssamarbete. Den svenska regeringens resultatstrategi för utvecklingssamarbetet 2014-2020 (förlängd till slutet av 2021) bekräftar långsiktigheten. En ny strategi beräknas antas av regeringen för kommande års samarbete.

Fram till och med 2021 uppgick det totala svenska stödet till Serbien till ca 2,8 miljarder kronor. För 2021 ligger biståndsnivån för Serbien på cirka 133 miljoner kronor. Med EU-närmandet som verktyg bidrar svenskt stöd till fattigdomsminskning och demokratisk utveckling. Det svenska stödet används bl. a till att förbättra den demokratiska dialogen mellan stat och medborgare samt att stärka civilsamhället. Stödet till

civilsamhällsorganisationer kanaliseras genom svenska (Olof Palmes Internationella Center) och lokala ramorganisationer som i sin tur arbetar direkt med implementerande civilsamhällspartners. Regeringens demokratiseringsarbete, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer och arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Serbien.

Det finns flera FN-organ på plats i Serbien, bland andra UNDP, UNHCR, Unicef och ILO. OSSE:s mission i Serbien etablerades i början på 2000-talet och genomför aktiviteter inom området för mänskliga rättigheter. Även Europarådet har sedan 2001 kontor i Belgrad.

VII. Ratificering av centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 2001. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet ratificerades år 2001 respektive år 2001.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 2001. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt har inte undertecknats.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 2001. Art. 14 om individuella klagorätten ratificerades 2001. Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 2001. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2003.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig, eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 2001. Det fakultativa protokollet om förebyggande av

tortyr ratificerades år 2006. Art. 22 om individuella klagorätten ratificerades 2001.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 2001. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2003. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2002. Det tillhörande protokollet om individuell klagorätt har inte ratificerats.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2009. Det tillhörande fakultativa protokollet ratificerades år 2009.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* ratificerades år 2011. Art. 31 om individuella klagorätten ratificerades 2011.

Migrantarbetarkonventionen (*International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of Their Families, CMW*) undertecknades år 2004 men har inte ratificerats.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 2001. Det tillhörande protokollet ratificerades år 2001.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* ratificerades år 2001.

Regionala instrument

Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, *The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (ECHR)* ratificerades år 2004.

Ramkonventionen om skydd för nationella minoriteter, *Framework Convention for the protection of National Minorities*, ratificerades år 2001.

Europeiska stadgan om landsdel- eller minoritetsspråk, *European Charter for Regional or Minority Languages*, ratificerades år 2006.

Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (Istanbulkonventionen), *Council of Europe Convention on preventing and combating violence against women and domestic violence*, ratificerades år 2013.